

što su: razlozi izbjeglištva i način napuštanja prebivališta, ocjena smještaja i pomoći, odnos Zagreba i drugih sredina primitka prema izbjeglicama i prognanicima, psihičko stanje prognanika, pitanje povratka i pitanje budućeg života Hrvata i Srba na istom prostoru Hrvatske.

Što se tiče psihičkog raspoloženja izbjeglica na pitanje »Kako se sada osjećate?« bile su ponuđene tri mogućnosti odgovora:

1. potpuno sam slomljen čovjek i ne vjerujem da ću više normalno živjeti,

2. teško sve ovo podnosim, ali se nadam da ću opet moći normalno živjeti i

3. najgore je prošlo i vjerujem da ću ubrzo normalno živjeti.

Za prvu mogućnost opredijelilo se 17,8 posto ispitanika što znači da oni sebe vide kao potpuno slomljene ljude, bez vjere u budućnost. Za drugu mogućnost izjasnilo se 55,5 posto izbjeglica, a to će reći da su se oni pomirili s položajem u kome su se našle i nadaju se da će se iz toga izvući. I najzad, za treći modalitet optiralo je 26,5 % anketiranih za koje bi se moglo reći da su umjereni optimisti koji vjeruju da je najgore prošlo i da skoro dolaze bolji dani.

U vezi s pitanjem o budućem (su)životu Hrvata i Srba na zajedničkom prostoru Hrvatske 33,7 % ispitanika smatra da oni neće moći živjeti zajedno i da će se morati naći način kako živjeti odvojeno. Ako se ima u vidu da je riječ o ljudima koji su neposredni stradalnici od srpskog terorizma onda je taj postotak mogao biti i veći. Nešto više od trećine (38,25%) dopušta mogućnost poslijeratnog zajedničkog života tamo gdje nije bilo krvoprolića i nasilja, dok je svaki peti (24,4%) ispitanik svjestan velikih teškoća u vraćanju međusobnog povjerenja, ali vjeruju da će uspostava mira i demokratskih institucija ipak omogućiti zajednički život.

Na kraju, recimo da je autor Milan Mesić sa svojim suradnicima napravio vrlo interesantno i inicijalno sociološko iskustveno istraživanje o izbjeglicama/prognanicima koje neće moći biti zaobiđeno u sljedećim sličnim istraživanjima. A tih istraživanja trebalo bi biti više s obzirom na činjenicu da su

se mnoge okolnosti bitno promijenile u odnosu na vrijeme provođenja ovog istraživanja, kao i na činjenicu da će »fenomen izbjeglica« biti daleko dugoročniji i kompleksniji nego što se u početku mislilo.

Zoran Malenica

Jeff Coulter

ETHNOMETHODOLOGICAL SOCIOLOGY

Aldeshot (Great Britain), Edward Elgar Publishing, 1990., XIII + 562 pp. + Bibliography (sastavili: B. J. Fehr i J. Stetson, uz suradnju Y. Mizukawa)

Krajem šezdesetih godina našeg stoljeća rasplamsavala se kritika funkcionalizma, posebno onog sociološkog, koji je u značajnoj mjeri dominirao skoro puna dva desetljeća. Doduše, on ne zamire ni tada (čak kasnije ponovno oživljava u formi neofunkcionalizma), ali aktualizira se niz drugih socioloških orijentacija, kao npr. simbolički interakcionizam, etnometodologija i dr. Prije skoro tri desetljeća, američki sociolog harold Garfinkel, objavljuje »Studije iz etnometodologije« (1967.), utemeljujući tako novu teorijsku orijentaciju. Taj poticajni rad bio je zbirka tekstova, koji su nastali tijekom pedesetih, te u ranim šezdesetim godinama. Djelo je izazvalo brojne nesuglasice, ali i nerazumijevanje Garfinekovog pokušaja da na sistematičan način spozna temeljne odlike sociološkog istraživanja. Ipak, u to doba, autor je utjecao na formiranje plodnih (kumulativnih) empirijskih i teorijskih istraživanja, ne samo u sociologiji, već i u srodnim društvenim znanostima, kao što su psihologija, lingvistika, socijalna antropologija i dr.

Impresije o dometu i zamasi u etnometodologiji za posljednjih dvadesetak godina, potvrđuje nam i studija Jeff Coultera,

pod naslovom »Etnometodologijska sociologija« (1990). Možemo je smatrati svojevrsnom antologijom u kojoj je Coulter selektirao tekstove, kojima se na ubjedljiv način svjedoči o širenju interesa za ovom teorijskom orijentacijom, ali nas upućuju i na istraživanja koja neki autori imenuju kao »konverzacijsko-analitička«. Ista su, naime, do danas bila relativno nepristupačna, pa stoga i nepoznata. Tu je i bibliografija koju su sabrali tim povodom slijedeći autori: B. J. Fehr, J. Stetson i Y. Mizukawa. Oni su, naime, prezentirali iscrpan popis od 1400 samostalnih citata, na pet različitih jezika.

Antologija je podijeljena u tri dijela. U prvom dijelu nalaze se tekstovi koji tretiraju temeljnu problematiku vezanu uz etnometodologijsku sociologiju. Prvi tekst odnosi se na prethodno navedeno djelo Garfinkela, u kojem on implicira distinkciju između konvencionalnih koncepcija o normama ponašanja i normama prava, kao konstitutivnih obilježja praktičnih akcija. Zatim slijedi kontroverzna, ali plodna rasprava Garfinkela i Sacksa. Tu se demonstriraju načini s pomoću kojih indeksirana ili kontekstualna (logička) varijabilnost praktičnih akcija, utječe analitički (u metodološkom smislu) na našu pozornost spram situiranja organiziranog svakodnevnog ponašanja, kao i zdravorazumskog zaključivanja i ponašanja, koje je u osnovi stvaranja (i razumijevanja) socijalnih akcija i aktivnosti. Slijedeće poglavlje tretira metodologijske aspekte tzv. konverzacijske analize. Navodeći izvore i korijene takvih analiza, Sacks nastoji uvjerljivo dokazivati da sociološka deskripcija ne bi smjela zapostaviti zdravorazumske momente, na čijim osnovama članovi društva kreiraju deskriptivne kategorije. Takve i slične teze, dopunjuju se i dalje razvijaju u poglavljima Zimmermana i Pollnera, koji demonstriraju tvrdnju prema kojoj se koherentno razumijevanje praktične akcije mora neizbježno temeljiti na empirijskom istraživanju »svjetovnog zaključivanja«, te na konstruiranju obilježja svakodnevnog (uobičajenog) ponašanja. Metodologijski i konceptualni problemi, tretirani u ovom prvom dijelu antologije, eksplicitno se ilustriraju u Wiederovoj zanimljivoj etnografiji kontekstualnih rekvizita, na osnovu

kojih se vrši upotreba, ali i praktično zaključivanje među osobljem i prolaznicima kroz jednu gostionicu na putu do Los Angelesa.

Drugi dio antologije u cijelosti je posvećen tzv. konverzacijskoj analizi. Načelno, tekstovi se nadovezuju na metodološke i teorijske navode iz prvog dijela antologije, ali se istovremeno prezentiraju intrigantniji uvidi u razloge ili uzroke narastanja (interesa) i razvijanja etnometodologijske orijentacije, te njenog bavljenja tematikom upotrebe jezika, kao i aspektima socijalne interakcije. Tako Turner, u svojoj diskusiji o radu J. L. Austin i teoriji govornog akta, jasno naglašava etnometodologijski interes za govorom i interakcijskim djelovanjem. Autor zaključuje da takav interes ne proizlazi iz nekog programatskog interesa »jezika per se«, već da se tu radi pretežno o dokazivanju teze prema kojoj upotreba jezika i interakcija (koju ona stvara) su vjerojatno prvobitno sredstvo (uopće) kreiranja socijalne akcije i aktivnosti unutar ljudskog društva. Tekstovi koje je odabrao Coulter u ovom dijelu, prikazuju veoma širok raspon analitičkih i realnih problema, koji se javljaju u primjeni tzv. konverzacijske analize. Tu se posebno ističu Sacksov pionirski rad o kategorijalnim aparatima, zatim solidna Schegloffova analiza o začecima i tokovima, konverzacije, te konačno, izuzetno vješta Jeffersonova eksplikacija interakcijskih »managementa«. Moguće je ocjenjivati da većina ovdje prezentiranih tekstova otkriva bogatstvo, ali i rigoroznost tzv. konverzacijske analize. Osim toga, što je možda i najvažije u razvoju jedne teorijske orijentacije, ovdje se eksplicitno ukazuje na otvorene mogućnosti i perspektive u čijem kontekstu bi se mogla oformiti jedna, kako tvrde Schegloff i Sacks, »naturalistička, opservacijska disciplina koja rigorozno, empirijski i formalno opisuje detalje socijalne akcije(a).«

U trećem dijelu antologije sakupljeni su različiti tekstovi, u kojima etnometodolozi prezentiraju interesantne rasprave. Tu je objavljeno Sharrockovo izlaganje o problematici primjene znanja i logičke kategorizacije; zatim Atkinsonova diskusija o načinima,

uz pomoć kojih etnometodologija pridonosi našem razumijevanju pravovaljanog zaključivanja, koristeći se opisima interakcija koje se razvijaju u sudnicama. Naročito interesantna je Sacksova rasprava na temu institucionaliziranog znanja, njegove kategorizacije, te praktičnog rada, a koje autor ilustrira metodama koje koriste policijski časnici u postupcima sa osumnjičenima. Slijedi, zatim, Bittnerova studija o policijskoj diskreciji, u slučajevima uhićenja mentalno oboljelih osoba. Na kraju, Lynch, Livingstone i Garfinkel nam prezentiraju tekst o produkciji znanstvenog znanja, u laboratorijskim uvjetima.

U cijelosti, ova antologija je svakako značajan doprinos u suvremoj sociologiji, posebno među novijim istraživačkim orijentacijama. Premda je Coulter na jednom mjestu sakupio veoma različite tekstove, u sadržajnom smislu, ipak nas generalan dojam upućuje na ocjenu o zbiru interesantnih empirijskih i teorijskih rasprava. One će svakako bitno utjecati na efekte etnometodoloških istraživanja u području društvenih znanosti, posebno onih sociološke usmjerenosti. Budući se tu nalazi i spomenuta opširna bibliografija, koja nesumnjivo može olakšati sociolozima snalaženje u području niza posebnih znanstvenih (socioloških) disciplina, koje je moguće razvijati i u našim društvenim uvjetima, smatramo poželjnim ovu antologiju nabaviti u našim stručnim knjižnicama. Naročito, stoga, što rasprave o etnometodologiji u našim stručnim publikacijama, još uvijek nisu zauzele adekvatan prostor. No, vjerojatno će interes prema ovoj tematici jačati, paralelno sa narastajućim kritikama i(li) iniciranjem polemika od strane onih sociologa, koje etnometodolozi nazivaju »konvencionalnim« sociolozima. Nezaobilazan je, ipak, doprinos etnometodologije u ovoj mjeri, u kojoj oni nastoje metodološke nivoe raspravljajući isticati kao značajne i nezanemarive po razvoj suvremene sociologije.

Anči Leburčić

RUPPERT, HANS JÜRGEN

THEOSOPHIE — unterwegs zum okkulten Übermenschen

Friedrich Bahn Verlag, Konstanz, 1993.

Studija sociologa i protestantskog teologa H. J. Rupperta: »Teozofija — na putu ka okultnim nadljudima« relevantna je za sociologiju religije, sociologiju društvenih pokreta, pa i ekologiju. Rad je objavljen u »Rheine apologetische Themen« (R.A.T.), čije si je uredništvo uzelo u zadatak tematiziranje društvenih pojava suprotstavljenih kršćanskoj vjeri, jer su autori na stanovništvu potrebe povjesne analize samoga kršćanstva. Služeći se povjesnom i kritičkom metodom oni su eo ipso na stanovištu suprotstavljenom fundamentalizmu, koji izopćuje povjesnu metodu težeći ka sigurnom i bezupitnom autoritetu.

Za sociologiju religije interesantan je ovakav rad po sebi, jer je teozofija oblik religioznosti, koji odudara od svjetskih religija, a ovaj posebno, kao dijalog teologa s tom novom spiritualnošću. Isključivost i militantnost fundamentalizma, koji dovodi do nužnog odnosa religija—politika u teozofiji ima upravo suprotnost — težnju ka jednom interreligioznom pokretu smatrajući da sve religije imaju isti ezoterički prauzrok. Po autorovom shvaćanju stvaranjem »teozofijskih društava« i njihovim interreligioznim stremljenjima nameće se pitanje da li su oni religiozni pokreti i kao takvi i društveni pokreti. I napokon, utjecaj što ga je teozofija vršila i vrši na new-age ukazuje na relevantnost promišljanja teozofije, jer su najdublji uvidi u ekologiju također spiritualne naravi.

Teozofija se ne zadovoljava s onim što filozofija, metafizika i teologija iskazuju o Bogu, svijetu i čovjeku već se želi vjerovanjem izdići višim oblicima spoznaje istine. Ruppert naglašava da u tom smislu postoji široka struja kršćanske teozofije od aleksandrijskih crkvenih otaca preko Hildegard von Bingen, Jakoba Böhmea sve do F. von Baa-